

ПОСТАНАК НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ У БЕОГРАДУ

О постанку Народне библиотеке у Београду писано је мало и неједнако. Тридесетих година прошлог века дато је неколико значајних бележака поводом њеног оснивања, али су убрзо и оне и оно што се знало о постанку Библиотеке за читавих неколико деценија пали у заборав. Тек 1881 године Јован Бошковић је у чланку *Народна библиотека и музеј* оживео белешку Павла Стаматовића из 1832 године о оснивању Библиотеке у Београду и на основу ње поновио да је на дан 15 фебруара 1832 године „Народна библиотека у Београду основана... од више старатеља („попечитеља“), а врховни покровитељ и приложник био јој је господар Јеврем“.¹ Затим је идуће године у чланку *Глиша Возаровић* споменуо да је мисао о оснивању Народне библиотеке потекла у Возаровићевој књижари.² Године 1888 објавио је Милан Ђ. Милићевић своју академску беседу *Народна библиотека у Београду*, у којој се пожалио што није могао да утврди заметак Библиотеке, и што му архива Министарства просвете ту није могла да помогне, па је на основу ње, као прави траг о Библиотеци узео 16 фебруар 1853 године, то јест датум кад је за Библиотеку установљено звање библиотекара, док је сам сматрао да је Библиотека „много раније... мало-помало постајала, још откад су министарства („попечитељства“) почела да за себе набављају потребне књиге, нарочито Министарство просвете, које их је куповином и поклонима толико прикупило да се 1844 јавила потреба

да се оне попишу и уреде“.³ Милићевић, према овоме, није искористио до њега објављену литературу о Народној библиотеци и није утврдио њен постанак и живот до 1844 године. Критичније је радио Михаило Подољски, који је, на основу објављене литературе и архивске грађе, примио Стаматовићеву и Бошковићеву тврдњу о постанку Библиотеке,⁴ и написао неколико солидних радова о Библиотеци и њеним руководиоцима. Ми ћемо се у даљем излагању овим питањем позабавити поближе.

1. ПРИЛИКЕ У КОЈИМА ЈЕ БИБЛИОТЕКА НАСТАЛА

Прва јавна српска библиотека основана је тридесетих година деветнаестог века у нимало повољним просветним и књижевним приликама. Ондашња обновљена Србија је, истина, имала своју унутрашњу самоуправу и осећала је потребу за неговањем просвете и књижевности, али је за то било мало услова: средњевековна српска књижевност је у њој одавно припадала забораву, она осамнаестог века развијала се ван њених граница, Доситејево просветитељско и књижевно дело с почетка деветнаестог века било је прекинуто, у земљи је постојала свега покоја основна школа и писмени људи су претстављали велику реткост, те је књижевни живот ваљало развијати испочетка. За вођење сличног посла, усто, није било ни подесне личности. Једини који му је био дорастао био је Вук Караџић, али је заостала средина кнеза Милоша ње-

¹ Ј. Бошковић, *Народна библиотека и музеј, Србадија*, I, Београд, 1881, 139.

² Исти, *Глиша Возаровић, Српске илустроване новине*, Н. Сад, 1882, 174.

³ М. Ђ. Милићевић, *Народна библиотека у Београду, Глас САН*, V (1888), 2—4.

⁴ М. Подољски, *Филип Николић, први правителствени библиотекар, Београд, 1930, 2.*

му била противна, те је, као и у осталим пословима, и књижевни живот имао да се окреће око неписменог кнеза. Срећом, он је био радознао дух, жељан поуке и знања, и књижевни мецена који је помагао издавање књига, књижевнике и књижевна предузећа.⁵ Он је имао и библиотеку за коју су му слали књиге 1825 године Вук Караџић и 1826 године Павле Шафарик,⁶ и која је имала домаће *Новине српске*, стране новине, лексиконе, српске, немачке и латинске књиге, које су му сваки дан читане.⁷ Кнежевом примеру су следовала и његова браћа Јеврем и Јован, нарочито Јеврем, који је био писмен, држао европски уређену кућу, примао домаће и стране новине, и имао библиотеку са лексиконима и делима Лафонтена, Скота и Шилера на немачком језику, а од домаћих писаца Јоакима Вујића и Милована Видаковића.⁸ Њега су књижевници ценили и Јован Поповић-Стерија певао му је 1832 године:

*Што мудри љубе, ти то цениш,
Својима тежиш пресладит науку.⁹*

Мање библиотеке имали су и брат му Јован, па Гаврило, кнежев ванбрачни син, ужички кнезови, пожаревачки учитељ Иван Гашпаровић, затим досељеници Димитрије Давидовић, Јован Стејић, Бартоломеј Куниберт, Димитрије Тирол, Лазо Зубан, Георгије Захаријадес и, најзад, Вук Караџић, Сима Милутиновић и Павле Стаматовић кад су били у Србији.¹⁰ Месеца маја 1831 године Србија је добила штампарију, прву после оних краткотрајних из шеснаестог века, и њом омогућила препород и цветање српске књиге. Она је прорадила већ крајем године, а од августа идуће године почела је издавати књиге и од 1834 *Новине српске*.¹¹ Књижев-

ни живот се будио и књижевне потребе расле, али се до књиге долазило тешко: спором пренумерацијом и ретким приватним пошиљкама са вашара. На оснивање књижаре се још није мислило сем што је Емануило Јанковић крајем осамнаестог века, за време аустриско-турског рата, намеравао да у Београду подигне штампарију са књижаром, али је то, услед промењене ратне среће, 1790 остварио у Новом Саду.¹² У Земуну је, истина, постојала књижара Гаврила Ковачевића, којом се и Србија користила, али је она била ван земље и проблем домаће књижаре није решавала. Тек је 1727 прву књижару у Србији основао Глигорије Возаровић, личност значајна за књижарство, књижевност и библиотекарство Србије.

Глигорије Возаровић (1-VIII-1790, Лежмир у Фрушкој Гори — 10-I-1848, Београд), књиговецац и књигопродавац, чије нам је школовање остало непознато, био је између 1812 — 1816 послужитељ у једној земунској гостионици, одакле је, у жељи да изучи књиговецачки занат, прешао у Београд и изучио га, захваљујући новчаној помоћи Петрије Бајић, кћери кнеза Милоша, 1825—1826 године у Бечу код Јакова Хермана, па се, вероватно по савету свог пријатеља Вука Караџића, вратио у Београд и ту, захваљујући новчаној помоћи Алексе Симића и Вука Караџића, 1827 отворио књиговецачко-књижарску радњу, најпре у једној кућици спрам Саборне цркве, на углу данашње улице „7 јула“ и Симе Марковића, где је имао дућан, собицу и кухињу, и ту у почетку радио сам са женом.¹³ Одавде се преселио у кућу која се налазила на месту садашње осмолетке код Саборне цркве и ту отворио дућан, у који се улазило ка-

⁵ Т. Р. Ђорђевић, *Из Србије кнеза Милоша*, Београд, 1922, 120—121.

⁶ *Вукова преписка*, II, 747; IV, 631.

⁷ Т. Р. Ђорђевић, *нав. дело*, 120.

⁸ *Исто*, 123.

⁹ *Србски родољубац*, I, Будим, 1832, 74.

¹⁰ Т. Р. Ђорђевић, *нав. дело*, 124—126.

¹¹ А. Арнаутовић, *Штампарије у Србији у XIX веку*, Београд, 1912, 28, 56, 63.

¹² М. Костић, *Јанковићева штампарија и немачко-француска књижара у Новом Саду 1790—1820*, *Летопис Матице српске*, књ. 330, 153—158.

¹³ Ј. Бошковић, *Глиша Возаровић, Срп. илустр. новине*, Н. Сад, 1882, 174; М. Подольски, *Глигорије Возаровић, Гласник Ист. друштва*, V (1932), 26—29.

меним степеницама и који је на прозорима имао стакло за разлику од осталих дућана са ћепенцима који су имали хартију.¹⁴ По опису немачког путописца Ота Пирха од 1829 године, Возаровић је онда у Београду сматран за јединог претставника књижевности, који је својим добрим знањем немачког језика, познавањем угледних мештана и услужношћу за странце претстављао „право благо“. Његов је занат за заостале месне Турке био несхватљив и они су, гледајући стаклене прозоре и на њима обешене књиге, мислили да је то радња за оправку сатова или берберница. У дућану је било српских, немачких и француских књига, чак и Темпелхофов *Седмогодишњи рат*, бечке *Новине српске*, аугзбуршке *Allgemeine Zeitung* и бечки *Oesterreichischer Beobachter*, — читава „мала библиотека“, која је Пирха занимала.¹⁵ Возаровићева књиговезница је на овај начин била нека врста књижаре и читаонице. Захваљујући везама које је Возаровић имао са људима од књиге, ту се окупљала сва ондашња интелигенција,¹⁶ и она је у Србији постала први књижевни центар.¹⁷ Њени су редовни посетиоци: Вук Караџић, кад је био у Србији, Димитрије Исаиловић, Димитрије Тирол, Цветко Рајовић, Лазар Арсенијевић-Баталака, Ђорђе Зорић, па онда трговци, грађани и, најревноснији међу њима, слепи Ђура Милутиновић, који је одатле разносио вести по граду, скупљао пренумеранте, продавао и пропацисао књиге.¹⁸ А Вук је већ онда био у свету чувен реформатор српског језика и правописа, писац прве српске граматике и речника и скупљач народних умотворина. Димитрије Давидовић, кнежев секретар, био је познати издавач бечких *Новина српских* (1813—1821) и *Забавника* (1815—1821); Димитрије Исаиловић, администратор штампарије, професор књижевности, преводилац *Историје трговине* и писац речника;

Сл. 1 — Глигорије Возаровић

Димитрије Тирол, васпитач кнежеве деце, писац једне књиге за децу (1818), *Славенске граматике* (1827), *Немачке граматике* (1830), *Политическог земљописанија* (1832) и уредник *Банатског алманаха* (1827); Цветко Рајовић, секретар Јеврема Обреновића и кнежеве канцеларије, члан законодавне комисије; Ђорђе Зорић, писац једног уџбеника за историју (1826), а касније и других уџбеника. Била је, дакле, једна књижевна и културна средина чија је делатност наметала потребу не само књижаре него и читаонице и библиотеке. Возаровићева активност је у овој средини нарочито порасла са оснивањем штампарије, у којој је он 1832 године

¹⁴ М. С. Петровић, *Београд пре сто година*, Београд, 1930, 201; С. Ј. Поповић, *Путовање по новој Србији*, Београд, 1950, 117—119.

¹⁵ О. Д. Пирх, *Путовање по Србији у години 1829*, српски превод од д-р Д. Т. Мију-

шковића, Београд, 1900, 40, 167; М. Подољски *нав. дело*, 34—35.

¹⁶ Ј. Бошковић, *нав. дело*, 174.

¹⁷ Т. Р. Ђорђевић, *нав. дело*, 131.

¹⁸ С. Ј. Поповић, *нав. дело*, 119.

издао прву штампану књигу (*Српска стихотворенија* Гаврила Ковачевића и Павла Стаматовића), од 1833 године почео је са издавањем *Београдске лире*, *Забавника* Димитрија Давидовића и целокупних дела Доситеја Обрадовића, и убрзо постао први и најбољи српски издавач свога времена. То су били послови који су Возаровићу у српским књижевним круговима стекли завидан углед, због чега су га песници хвалили и Сима Милутиновић му 1837 године у *Тројесестарству* певао:

Та док сунца и сјајног мјесеца,
Док је ноћце и бијела данка,
Срб и Српка и њихова дјеца
Дичили се тобом без престанка.

Усто, 1832 године је објављен пробни лист *Новина српских*,¹⁹ а Димитрије Тирол је радио на оснивању Ученог друштва српског и књижевног листа *Обзор књижевства српског*.²⁰ Година 1832, види се, била је у Србији година озбиљне књижевне активности чији је центар чинила Возаровићева књижара, која је, као читаоница, уствари већ била и нека врста јавне библиотеке. Међу њеним посетиоцима је, свакако, морало бити говора о таквом њеном карактеру и о потреби да се, према страним узорима, оснује самостална библиотека. У тој средини је, свакако, потекла и мисао о оснивању Народне библиотеке.²¹

2. ОСНИВАЊЕ БИБЛИОТЕКЕ

Ко је међу оноликим књижевницима покренуо мисао о оснивању јавне библиотеке у Београду, немамо података. У *Српском родољубцу* В. Чокрљана за 1832 стоји да је будно око кнеза Милоша и других „рачитеља“ увидело потребу „заведенија библиотеке јавне“,²²

а Арнотова *Српска новина* каже за Возаровића да „согласијем својих сонародника укратко лепу намеру у дејство произведе“²³ из чега се може закључити да је кнез Милош, од кога је ствар зависила, у споразуму са својим саветницима, нашао за потребно да се Библиотека оснује, а Возаровић је са оном својом књижевном средином њихову намеру остварио, према чему заслуга за оснивање Библиотеке припада и кнезу Милошу и Возаровићу.

Оснивање Библиотеке извршено је у понедељак,²⁴ 15 (27) фебруара 1832 године²⁵ на дан апостола Онисима.²⁶ То је учињено свечано, у присуству угледних световних и црквених лица. Од стране владајуће куће био је присутан Јеврем Обреновић, који се, као пријатељ књижевности, примио покровитељства Библиотеке и даровао јој за основ *Real-Encyclopedie*,²⁷ то јест лајпцишску *Allgemeine Deutsche Real-Encyclopedie*. Црквени чин освећења извршио је београдски протопрезвитер Милосав Поповић.²⁸ Библиотека је, према овоме, основана свечано, као полудржавна установа и под покровитељством владаочева брата.

Било би занимљиво знати како је изгледала зграда у којој је Библиотека основана. О томе имамо нешто мало, недовољно сигурних података. Музеј града Београда нам је љубазно ставио на расположење фотографију зграде са чесмом у којој је било Београдско читалиште и у којој би требало да је био и Возаровићев дућан, само се он на слици не види. Миливоје М. Костић, некадашњи београдски индустријалац, штампар и новинар, био је добар да нам саопшти своје сећање на ту зграду с краја прошлог века. То је, по њему, била општинска кућа, солидно зидана од цигаља на европски начин уз саму

¹⁹ А. Арнаутовић, *нав. дело*, 62.

²⁰ Држ. архива — Београд, Штампарије, кут. 39.

²¹ Ј. Бошковић, *нав. дело*, 174.

²² *Српски родољубац*, 155.

²³ *Српска новина* или *Магазин* за уметност, књижевност и моду, основао, учредио и издао Антониј Арнот, I, Пешта, 1832, 22.

²⁴ *Мјесецослов* на лјто 1832. Вь Будиномъ Градѣ (6).

²⁵ *Сербскій лѣтописъ*, I (1832), 137; *Српска новина*, 23.

²⁶ *Српски родољубац*, 155.

²⁷ *Исто*.

²⁸ *Исто*, 156.

Сл. 2 — Зграда са чесмом у којој је основана Народна библиотека

порту Саборне цркве. Како је улица била стрма, зграда је имала у земљи са улице дућан око 5 метара у дужину и ширину са магазином на свод позади. Дућан је имао тешка гвоздена врата и прозор са црно обојеним гвозденим капцима. Ту је Возаровић имао књижару. Над овим просторијама је било приземље, које је са улице личило на спрат и које је имало једну велику собу са улице за приредбе са претсобљем и омањом собом позади. Уза сам зид, са источне стране, водиле су од дућана у двориште камене степенице. Зграда је порушена почетком овог века и на њеном је месту подигнута садашња школа. Ако је ово одиста зграда из 1832 године, значило би још да је дућан са улице имао камене степенице о којима говори Пирх.

Да ли је Библиотеци приликом осни-

вања дато неко одређено име? О томе засад немамо изричитог доказа. У савременој штампи је одмах по оснивању о њој било прилично говора и ту се назива на више начина. Већ у марту 1832 Јован Ковач, мајстор из Земуна, послао је Возаровићу једну повелику књигу и пакет *Српских новина*, за „тамошњу библиотеку“.²⁹ Исте године је Јован Стејић у Београду у својој књизи *Собор науке и истине* међу пренумерантима навео „новозаведену библиотеку вароши београдске“,³⁰ а Матичин *Летопис* из Будима је јавио да је у Београду „заведена... нова библиотека српска“.³¹ И *Српски родољубац* је донео како је кнез увидео потребу „библиотеке јавне“, коју међу пренумерантима наводи као „библиотеку београдску“.³² Идуће године, 1833, Димитрије Давидовић је јавио у свом београдском *Забавнику* да је основана „српска библиотека“, коју међу пренумерантима наводи као „новозаведену библиотеку вароши београдске“.³³ Исте године је Јован Хаџић „београдској библиотеци“ поклонио књигу *Gnomes Novi Testamenti* од D. Joh. Alberti Bengalija, која је у Народној библиотеци још пре Другог светског рата постојала.³⁴ Године 1838 се у Арнотовој *Српској новини* назива „књижохранилиште београдско“ и „београдске вароши библиотека“.³⁵ Милован Спасић, који је 1844 године Библиотеку сређивао, забележио је да је Лазар Арсенијевић-Баталака говорио Возаровићу поводом његова прештампавања Доситејевих дела: „Е, Глишо, сад је код тебе народна библиотека“, само, у недовољној обавештености о њеном постанку из 1832, који је у његово време био забораваљен, сматрао је погрешним писање једног листа да је то била „државна библиотека“ и тобожњу грешку је тумачио тим што је Библиотека била смештена у Возаровићевој кући.³⁶

²⁹ Вукова преписка, VI, Београд, 1910, 700.

³⁰ *Соборъ науке и истине* од Јована Стеића, Београд, 1832, пренумеранти.

³¹ *Сербский летописъ*, I (1832), 137.

³² *Српски родољубац*, 155, пренумеранти.

³³ *Забавникъ* за 1833 ... у Београду, 200 (225).

³⁴ М. Подољски, *Народна библиотека у Београду*, Мисао, XXVI (1928), 316—317.

³⁵ *Српска новина*, I (1838), 23.

³⁶ *Гласник СУД*, књ. 73 (1892), 227.

Сви ови разни називи у савременој штампи: „библиотека“, „јавна библиотека“, „српска библиотека“, „нова библиотека српска“, „београдске вароши библиотека“, „књижохранилиште београдско“, „народна библиотека“ и „државна библиотека“³⁷ показују да за Библиотеку у јавности није постојало једно одређено име и да су сви ови називи општег карактера, што је и разумљиво, јер је Библиотека одиста била све оно што сваки од њих посебно значи.

Називи у штампи су у међусобном нескладу и носили су лично мишљење појединих писаца и дописника. Друкчије стоји ствар са савременим службеним актима. Тамо су позвана службена лица у преписци наводила име Библиотеке, а то су била лица која су јој стојала најближе и која су о њој била најобавештенија. Тако је Димитрије Исаиловић, администратор новоосноване Типографије, 30 новембра 1832 године известио ондашњу Цензуру за штампање књига да књижовезац Глигорије Возаровић намерава да штампа Доситејеве *Басне и Писма*, које је и препоручио, иако се у њима „гдикоје мисли слободније налазе“, па је то обавештење поновио 13 и 16 децембра поводом намере Милована Видаковића да штампа своју *Српску историју*. На то је из Крагујевца дошао одговор кнеза Милоша од 22 децембра, бр. 3324/3325, у ком је дато одобрење за штампање наведених књига, а поводом Видаковићеве *Историје* додана је одлука да се то одобрење даје „под тим условљем да се 6 екземплара на расположеније цензуре преда, од који ћете ви један екземпляр за београдску Библиотеку задржати, а остали 6 екземплара амо послати кад књига готова и везана буде“.³⁸ Кнежев наслов „београдска Библиотека“, у ком је прва реч писана малим а друга великим почетним словом, могло би значити да се ради само о имену „Библиотека“, како је можда било, али ондашњи неутврђени право-

пис за то није довољан доказ. Међутим, ово кнежево решење је од особитог значаја по оном свом делу, у ком за Библиотеку одређује обавезни примерак од сваке штампане књиге у Србији.

Друкчије наводи име Библиотеке Димитрије Исаиловић у својој преписци са Цензуром. У писму од 3 маја 1833 он јој доставља рукопис Симе Милутиновића Сарајлије *Хисторическо описаније Зете* или, управо, *Историја Црне Горе* и каже: „Впрочем, списатељ дело ово Народној Библиотеци београдској уступа и поклања, то јест, да га она о свом трошку путем пренумерација печата и добитак сав који се отуд по исплати типографије имао буде на ползу и прираштеније своје обрати“.³⁹ У другом писму, од 7 маја исте године, он извештава Цензуру да је од штампаних књига: *Историја славеносрпског народа* Милована Видаковића, *Живота и прикљученија* Доситеја Обрадовића и *Руководства и аритметики* Г. Зорића „по један екземпляр, всљед височајшег о том даног наставленија, за овдашњу Народну Библиотеку задржан“.⁴⁰ Димитрије Исаиловић, дакле, говори само о Народној библиотеци и обе речи пише великим словом, што би по ондашњем правопису значило да је њима навео име Библиотеке. А његова је реч утолико значајнија што га *Српска новина* наводи и као њеног „библиотекара“,⁴¹ те је, као такав и као администратор Типографије, о имену Библиотеке морао бити добро обавештен. Па ипак, и овде ваља поставити питање да и ово Исаиловићево „Народна“ није општег карактера. Ипак ће бити да је његов случај друкчији. Већ она неуједначеност у називима повремене штампе значи да су Библиотеку њени дописници звали сваки на свој начин. Исаиловић то чини друкчије: писмено и службено, можда и као њен руководилац и зато најпозваније лице да је назове по правом имену. Ако, дакле, треба усвојити нечији назив за Библиотеку, онда је највероватнији ње-

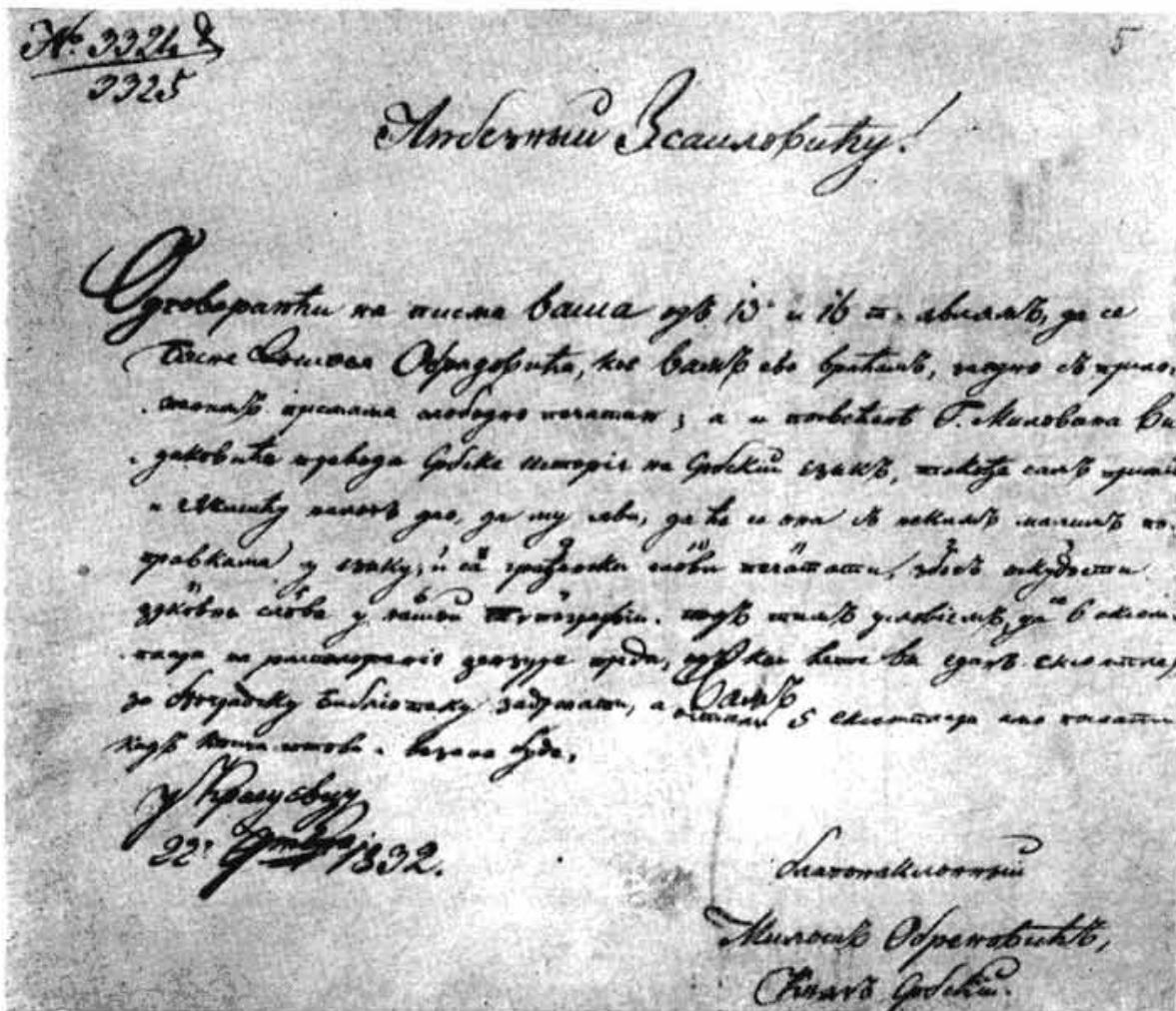
³⁷ М. Подољски, *нав. дело*, 3—4, и други.

³⁸ Државна архива — Београд, Кнежева канцеларија, Штампарије, кут. 39.

³⁹ Исто.

⁴⁰ Исто.

⁴¹ *Српска новина*, 27.

Сл. 3 — Писмо Кнеза Милоша Димитрију Исидловићу од 22 децембра 1832 године

гов. А на крају, може бити да Библиотека приликом оснивања и није добила неко одређено име, него је основана само као „Библиотека“, коју је после могао свако да зове на свој начин. Па и у том случају најважније је оно што је владало у општој и службеној употреби, па се временом одомаћило и као најприродније само собом наметнуло. Тако је, видећемо, било и касније. Године 1840 Попечитељство просвештенија је замолило Јеврема Обреновића, да згодном приликом изјави захвалност Михаилу де Ларју за његову књигу

Песен об ополчени Игора, сына Свјатослава, внука Олегова, коју је био послао на дар „Народној библиотеци овдашњој“,⁴² а 1842 године новоосновано Друштво српске словесности је за један од својих првих задатака себи поставило оснивање „Народне библиотеке“ под својим надзором.⁴³ Године 1856 и 1857 је у ондашњим Званичним новинама са знањем министра просвете и усменим одобрењем његова секретара „Народна библиотека при Попечитељству просвештенија“ објављивала захвалност за дароване књиге.⁴⁴ Године 1857—1858 Ђура

⁴² Државна архива — Београд, Протоколи Попечитељства просвештенија, 1840, бр. 337.

⁴³ Бр. Миљковић, Друштво српске сло-

весности, књ. Матице српске, бр. 46 (1914), 41.

⁴⁴ Званичне новине Књажевства Србије, I (1856), 257, 272, 290, 309, 347, 375; II (1857), 42, 121, 149, 213, 261, 401, 448.

Драгољубче Пријатељче Жељојче,
 драга Сучковичева!

Душо моја, истражи срце твое и види како те вољим и како те
 уважавам. Ја сам тебе вољео још од детињства, и кад сам те
 са собом носио у школу, кад сам те узео за руку и водио
 у школу, кад сам те учио писати и читати, кад сам те учио
 да се понашаш као човек, кад сам те учио да се понашаш
 као Србин. Ја сам тебе вољео кад си био мали, кад си био
 велики, кад си био срећан, кад си био несрећан, кад си био
 жив, кад си био мртав. Ја сам тебе вољео кад си био у
 школи, кад си био ван школе, кад си био код куће, кад си
 био на путу. Ја сам тебе вољео кад си био са мном, кад си
 био од мене далеко. Ја сам тебе вољео кад си био жив,
 кад си био мртав. Ја сам тебе вољео кад си био млад,
 кад си био стар. Ја сам тебе вољео кад си био сретан,
 кад си био несретан. Ја сам тебе вољео кад си био
 богат, кад си био сиромашан. Ја сам тебе вољео кад си
 био здрав, кад си био болестан. Ја сам тебе вољео кад си
 био жив, кад си био мртав. Ја сам тебе вољео кад си био
 мали, кад си био велики. Ја сам тебе вољео кад си био
 млад, кад си био стар. Ја сам тебе вољео кад си био
 срећан, кад си био несрећан. Ја сам тебе вољео кад си био
 богат, кад си био сиромашан. Ја сам тебе вољео кад си био
 здрав, кад си био болестан. Ја сам тебе вољео кад си био
 жив, кад си био мртав. Ја сам тебе вољео кад си био мали,
 кад си био велики. Ја сам тебе вољео кад си био млад,
 кад си био стар. Ја сам тебе вољео кад си био срећан,
 кад си био несрећан. Ја сам тебе вољео кад си био богат,
 кад си био сиромашан. Ја сам тебе вољео кад си био здрав,
 кад си био болестан. Ја сам тебе вољео кад си био жив,
 кад си био мртав.

Драгољубче Пријатељче Жељојче
 У Београду 3. Маја, 1833.

Драгољубче Пријатељче Жељојче,
 драга Сучковичева!

Сл. 4 — Писмо Димитрија Исаиловића Цензури од 3. V. 1833 године

Царско-Княжеској Цензури,
 Предлагаме Свекруководителу !

При изгледу наменом одже и мислих' себима, изгледу т.
 Писмој Карлашу. Поштоже Саже, оти Ан. Бугар
 баша, и, Писма тако же оловоме Писма, и оловоме
 а. с. Милитант и Апостолу и Писма, и Духовномо
и Апостолу, оти и Писма, и не оти чак и оти
и с. Екстремнај Писма - Писма - Писма
 Писма са писмоме оловоме, и оловоме и оти,
 Писма, оти оти чак и оти изгледу себима и оти
 Екстремнај Писма Свекруководителу и оти оти
 Писма, и Писма Писма Писма Писма
 оти. и Писма оти и Писма Писма
 Писма, и оти Писма, и Писма Писма,
 Писма оти Писма оти Писма, и оти Писма
 оти, оти и оти и оти и оти.

Оти оловоме и оти Писма
 Писма

Царско-Княжеској Цензури

У Београду 7. Маја, 1833.

Димитрија Исаиловића

Сл. 5 — Писмо Димитрија Исаиловића Цензури од 7. V. 1833 године

Даничић се, као библиотекар, Попечитељству обраћао у име „Народне библиотеке“.⁴⁵ Како Библиотека још увек није имала одређено званично име, он је 1858 Попечитељству предложио четири назива и препоручио му да усвоји назив „Народна библиотека“, али се оно с тим није сложило него је одлучило да се зове „Библиотека Попечитељства просвештенија“. Међутим, тај је назив остао ван употребе, Библиотеку су и даље сви звали „Народна библиотека“, тако да је, најзад, и сама власт морала тај назив да усвоји и узакони.⁴⁶ Према изложеном, од 1832 до 1858 године Библиотека, по свој прилици, није имала једно формално озакоњено име, али је за све то време и у приватној и у службеној употреби називана „Народна библиотека“, према чему је још од године оснивања то био њен стварни и највише употребљавани назив, док су сви они други називи били општег карактера и пролазни. Зато је оправдано узети да Народна библиотека у Београду то име носи још од прве године свог живота.

На овом месту ваља напоменути да се у новије време као прво име Библиотеке неоправдано почео узимати назив „Београдске вароши библиотека“, док је то, видели смо, био само један од многих општих назива, јер, да је он одиста био једино име Библиотеке, сви би га знали и употребљавали; оно би пре свега постојало у службеној употреби и преписци, а оно се тамо не помиње. Исто тако, није оправдано мишљење да је Бура Даничић Библиотеци дао име „Народна библиотека“, јер је то име живело пре Даничића, а он је само прихватио његову традиционалну употребу и без успеха предложио Попечитељству просвештенија да га усвоји. Библиотеци је, чим је ступила у живот, име „Народна библиотека“, као најприродније, дало ондашње српско друштво, које је у њој осетило народну установу, а није немогуће да је ту, преко Срба из Угарске, могло бити и страног,

немачког и француског утицаја (Nationalbibliothek, Bibliothèque Nationale).

Оснивање Библиотеке је у српском народу дочекано као велики догађај. Павле Стаматовић, уредник *Летописа*, поздравио га је као „лепу новину“,⁴⁷ а Арнотова *Српска новина* је 1838 године писала: „Србија, негда најславније царство, у тами се изгубила сасвим. Синовом својим сачувала је порекло, име, веру и обичај. Опет благородни зраци почињу је озаравати, она се свету као из дуге болести у здравље дошавши натраг враћа... између други њени многи заведенија и књигохранилиште новозаведено служи јој на велику част“.⁴⁸

Библиотека је основана прилозима, пре свега од књига, па онда од старих новаца, слика и других значајних предмета. Примеру Јеврема Обреновића следовали су многи Срби са разних страна: из Београда, Земунa, Новог Сада, Будимпеште и Велеса. Ту су чиновници, књижевници, адвокати, лекари, медецинари и апотекари, трговци, њихове калфе и занатлије. Међу њима је Матица српска, онда једино српско књижевно и издавачко друштво. Уредник њеног *Летописа* Павле Стаматовић послао је Србима апел чим је Библиотека основана: „Ми у сојузу с попечитељима ове библиотеке, објављујући ову лепу новину, умољавамо сваког родољубивог Србљина кога би ревност одушевљавала да се приложником ове миле засад мезимице српске назове, да књиге које би исте библиотеки на дар послати желио згодном приликом или сам у Београд или у Пешту пошље, откуд ће се у свако време на своје одређеније отпрати моћи“.⁴⁹ А године 1838 *Српска новина* је писала да је Јеврем Обреновић Библиотеку „обдарио... даром особитим“ и да је с обе стране Саве „његовим благим стопама“ следовао велики број „предраги(х) љубитеља народног просвештења“, којима „ревносна љубов и жар отечествољубија прси бију, раздјељеној браћи

⁴⁵ Народна библиотека у Београду, Р 358/7, 9—12.

⁴⁶ М. Ђ. Милићевић, *нав. дело*, 14—20.

⁴⁷ *Сербскій лѣтописъ*, I (1832), 137.

⁴⁸ *Српска новина*, 22.

⁴⁹ *Сербскій лѣтописъ*, I, 137—138.

својој срећу сваку и напредак поздрављајући“. „Сваки, вели се даље, ма и најмањи дар новом заведенију види се бити... спомагателан, утјешителан. Кад нам је слободно заједно се грлити, онда нам расте и цвета славе цвет... Вредно је и праведно да сваки пријатељ српског имена укаже онима којима ствар није позната како би и они своју родољубиву руку пружили [и] помагали ново наше заведеније својој браћи со тим сваки напредак желећи, Српства славу и почињајуће литературе напредак усрдно српском чешћу удостојили“. ⁵⁰ *Српска новина* је овом приликом донела први списак приложника Библиотеке с молбом да је они као њени „први основатељи“ и у будуће не заборавае. ⁵¹

Приложника је до 1838 године било прилично. Поред Јеврема Обреновића ту су: Антоније Арнот, адвокат и књижевник, сарадник *Летописа* и писац познатог књижевноисториског рада *Српско списатељство*; Јован Берић, доктор филозофије, актуар, човек широка знања, песник, преводилац *Педагогије и методике* и *Шрекове Свемирне историје*; затим напред споменути књижевници Димитрије Давидовић, Димитрије Исаиловић, Димитрије Тирол; онда Петар Демелић, преводилац *Илијаде*; Јован Стејић, лекар и књижевник, писац *Забава за разум и срце* и *Собора науке и истине* и преводилац *Макровиотике*; Сава Текелија, доктор свију права и угледни јавни радник; Јован Хаџић — Милош Светић, књижевник и правник; Јосиф Миловук и Гаврило Бозитовац; пештански трговци, Миловук издавач књига и један од оснивача Матице српске; Павле Којић, адвокат, и други.

У вези са карактером Библиотеке било би важно знати ко је њом и у ком својству руководио. Споменули смо да је *Српска новина* 1838 године Димитрија Исаиловића навела као библиотекар, што значи да је он ту дужност у неко време и обављао, а пошто је у тој дужности наведен само он, могло би се

помислити да другог библиотекара није ни било. Ми у Државној архиви за то Исаиловићево звање нисмо могли наћи потврде, али у њој постоји писмо Ј. Јакшића, инспектора Типографије, Попечитељству просвештенија од 23 августа 1838 у ком се наводи да су Библиотеком управљали: Возаровић, Димитрије Исаиловић, Адолф Берман, Ф. Валтер и Цветко Рајовић, ⁵² што значи да је до 1838 године било више руководилаца и да су сви осим Возаровића били државни службеници, а то је и доказ више да је Библиотека била државног карактера. То, даље, потврђује и чињеница да је убрзо по оснивању, кад је пресељена из Возаровићеве књижаре у ондашњу државну штампарију, називана „Књажеско-типографска библиотека“.

Владаочева брига и одлука о оснивању Библиотеке, покровитељство његова брата, њено свечано оснивање у присуству угледних световних и црквених власти, обавезни примерак од стране државе, њени руководиоци из редова државних службеника, њено називање „Књажеско-типографска библиотека“, знатан број првих приложника из Србије и Угарске и широко интересовање јавности за њу несумњив су доказ да се није радило о приватној Возаровићевој библиотеци него о јавној народној установи.

Из реченога може се закључити:

1. Народна библиотека у Београду основана је као јавна установа 15 (27) фебруара 1832 године;
2. за њено оснивање најзаслужнији је књижар Глигорије Возаровић;
3. своје име „Народна библиотека“ она, стварно, носи још од прве године живота;
4. из године постанка потиче и њен обавезни примерак, и
5. њено је оснивање у јавности дочекано као значајан догађај у културном животу српског народа.

⁵⁰ *Српска новина*, 23.

⁵¹ *Исто*, 27.

⁵² М. Подољски, *нав. дело*, 5.

FONDATION DE LA BIBLIOTHÈQUE NATIONALE À BELGRADE

M. KICOVIC

Dans les années 1830 il y avait, dans la Serbie de l'époque, très peu d'écoles et très peu d'écrivains, toute la vie culturelle gravitait autour du prince Miloš, qui — tout en étant illettré — soutenait la littérature et possédait une bibliothèque personnelle en plusieurs langues. Son frère Jevrem avait également sa bibliothèque, mais il était plus cultivé, ainsi que quelques autres écrivains de l'époque. En 1831, Belgrade a acquis une imprimerie, et dès 1827 Gligorije Vozarović y avait ouvert une librairie, qui devint rapidement le centre de la vie littéraire. Là se réunissaient V. Karadžić, D. Davidović, D. Tirol, Batalaka et autres écrivains. C'est dans ce milieu-là que l'idée d'une Bibliothèque, prenant modèle sur celles des autres peuples prit le jour. La décision en fut prise par le prince Miloš, mais c'est l'entrepreneur Gligorije Vozarović qui y a surtout contribué. Officiellement la Bibliothèque fut fondée le 15 (27) février 1832, dans la librairie de Vozarović, en présence des délégués officiels et des représentants de l'église, sous le haut patronage du frère du prince, Jevrem.

Il est fort probable que la bibliothèque ne reçut pas de nom précis au moment de sa fondation, de sorte que la presse de l'époque en parle comme de la «bibliothèque», «bibliothèque publique», «bibliothèque serbe», «nouvelle bibliothèque serbe», «bibliothèque de la ville de Belgrade», «bibliothèque nationale», «bibliothèque de l'Etat». Pourtant dans la correspondance officielle de D. Isailović, administrateur de l'imprimerie, avec la Censure, on ne parle que de la «Bibliothèque Nationale», et Isailović était l'homme le plus compétent quant au titre de la bibliothèque. La bibliothèque portait souvent ce nom dans les actes officiels jusqu'en 1858, moment où les autorités se virent obligées de le légitimer, donc on peut considérer qu'elle portait ce nom, sinon formellement au moins pratiquement, dès le moment de sa fondation.

Le premier fonds de la bibliothèque a été formé par des dons de Belgrade, Zemun, Novi Sad, Budapest et Veles. Les donateurs sont des écrivains, fonctionnaires d'Etat, avo-

cats, médecins, étudiants en médecine, pharmaciens, commerçants, artisans. Parmi eux figurent les noms de Jevrem Obrenović, Antonije Arnot, Jovan Berić, Dimitrije Davidović, Dimitrije Isailović, Dimitrije Tirol, Petar Demelić, Jovan Stejić, Sava Tekelija; Jovan Hadžić, Pavle Kojić, Josif Milovuk, entre autres.

La fondation de la Bibliothèque a été accueillie par l'opinion publique comme un événement culturel important dans la vie du peuple serbe. On en a parlé dans les périodiques et les autres éditions de cette époque. Le «Letopis Matice Srpske» a lancé un appel à tous les patriotes serbes d'aider par des dons la bibliothèque, cet «enfant chérie des Serbes». Et dès les premiers mois plus de 800 livres ont été réunis. La bibliothèque était administrée par des employés d'Etat et D. Isailović est mentionné comme bibliothécaire. Il est particulièrement intéressant que le prince Miloš a pris, l'année même de la fondation, la décision sur un exemplaire obligatoire destiné à la Bibliothèque de tous les livres paraissant en Serbie.

La conclusion de cet exposé est donc que:

- 1) la Bibliothèque Nationale a été fondée en tant qu'institution publique le 15 (27) février 1832;
- 2) Gligorije Vozarović, libraire, a un mérite particulier dans cet événement;
- 3) elle porte le nom de «Bibliothèque Nationale» en réalité dès sa naissance;
- 4) l'institution de l'exemplaire obligatoire date dès l'année de sa fondation;
- 5) sa fondation a été accueillie avec joie par le peuple serbe.

Illustrations dans le texte:

- Fig. 1 — Portrait de Gligorije Vozarović
Fig. 2 — Le bâtiment avec une fontaine où fut fondée la Bibliothèque Nationale
Fig. 3 — Une lettre du prince Miloš adressée à Dimitrije Isailović le 22 décembre 1832
Fig. 4 — Une lettre de Dimitrije Isailović à la Censure, du 3 mai 1833
Fig. 5 — Une lettre de Dimitrije Isailović à la Censure, du 7 mai 1833